

The Romanian architectural publications until the end of the Second World War

Periodicele românești de arhitectură de până la sfârșitul celui de-al doilea război mondial

Gabriela TABACU

Universitatea de Arhitectură și Urbanism "Ion Mincu" - București
gabi_tabacu@yahoo.com

Partea a II-a – *Second Part*

Abstract

From the point of view of the administrative organization and of the cultural and civilizing structure on the Romanian territories, the XIX th century represented the crucial moment of passing from the Byzantine traditional model to the modern capitalist one. In this century, there are to be put into light the first issues in the domain of the serial journalism. While magazines of different professions came out only in the mid century the architectural periodicals appeared even later as in the epoch the domain itself was very vaguely structured. Even if until the First World War there were but few architectural and related fields periodicals, they brought an essential contribution to the identification, aglutination and promotion of the profession. They also played an undeniable part in the process of configuration the national identity of the Romanian culture.

Key words: *the Romanian architectural periodicals, the Romanian architectural press*

Cuvinte cheie: *periodicele românești de arhitectură, presa de arhitectură în România*

LUMEA INTERBELICĂ ȘI PUBLICISTICA DE ARHITECTURĂ

Contextul european de după Primul Război Mondial conține ingrediente de natură să producă modificări de esență în modelele culturale ale țărilor Europei. Vectorii schimbării sunt generați simultan și contradictoriu de șocul psihologic al marii conflagrații, de nevoia întoarcerii la normalitate, dar și de alterarea mecanismelor economice antebelice. Valul revoluțiilor și contrarevoluțiilor mătură continentul, fragilizându-l și distrugându-i omogenitatea structurării politice. Cultura reflectă criza și, cu mijloacele care îi sunt caracteristice, caută soluții proprii.

În aerul dens al sfârșitului deceniului 2, arhitectura, prin dubla sa raportare - științifică și artistică – la universul culturii, suferă o dramatică punere în chestiune. Ea trebuie să se replieze într-o configurație economică de mare austeritate, profund sensibilizată de anii de război și să militeze cu o logistică restrânsă pentru restaurarea în plan tectonic a identităților - uneori foarte grav avariate - ale națiunilor europene.

*

Începutul secolului XX, până la primul război mondial, așa cum am aratat, reprezintă o perioadă neproductivă publicistic pentru breasla arhitecților români. De fapt, de la încetarea apariției "ANALELOR ARCHITECTUREI", în 1893 și până la 1906, când apare revista "ARCHITECTURA", scoasă de Societatea Arhitecților Români, în galeria publicisticii românești nu se afla nici un titlu dedicat exclusive arhitecturii. Un articol apărut în "ARCHITECTURA" din 1916 [1], analizează cu luciditate cauzele acestei stări de fapt, fără a avea puterea de a schimba, însă, nimic în mecanica deloc simplă a fenomenului. Revista însăși are probleme, neizbutind să producă până în 1916, anul intrării României în război, decât 4 numere: două în 1906 și încă două în 1916. Alte două vor apărea abia în 1919, la scurtă vreme după ce războiul se va fi încheiat. Este adevărat că, din 1908, colectivul de oameni de cultură de la Comisiunea Monumentelor Istorice va începe să

publice cu hărnicie și regularitate binecunoscutul Buletin. Acesta, însă, dedicat unei secvențe foarte înguste a arhitecturii, nu are cum să acopere nevoile de comunicare și chiar de promovare apărute în cadrul domeniului.

Iar dacă până la război lipsa lumii arhitecturale din scena publicistică este resimțită mai puțin acut, după 1918, însă, acest fapt pare să capete proporțiile unei adevărate crize. Urmările războiului în toate planurile existenței, noul teritoriu statal[2], noua piață de construcții cu materiale abia apărute, tendințele restructurante și expresive aduse de vântul schimbării, impun arhitecților reconsiderarea ierarhiilor cunoscute de valori, în scopul adaptării la un context aproape integral modificat. Informarea și comunicarea se dovedesc a face parte din noile priorități ale momentului.

Cum revista "ARHITECTURA" cu mecanismele sale de apariție gripându-se constant nu pare să-și poată asuma astfel de sarcini, terenul rămâne deschis inițiativelor particulare care nu întârzie să apară.

Astfel, încă din primii ani de după terminarea războiului ies de sub tipar mai multe reviste de arhitectură deosebit de ilustrative prin conținutul lor pentru interesele și orientările diverse care polarizează grupul profesional al arhitecților. După multă vreme în care breasla reacționase destul de unitar, aglutinată în jurul patriarhilor susținători ai tradiției, în sânul său se aud acum voci care propovăduiesc adevăruri noi, ori își găsesc alte modalități de organizare. Proaspăt înființatele reviste, de oricare parte a baricadei s-ar afla și susținându-și cauza mai mult sau mai puțin vehement, compun totuși împreună, cu destul de multă fidelitate, traseul gândirii de arhitectură a epocii.

*

Spicuind printre apariții, descoperim în 1919 la București, o revistă mică, de format A5, tipărită pe hârtie proastă, ca în vremuri de criză. Este "**REVISTA DE ARHITECTURĂ ȘI CONSTRUCȚIE**", fondată de arhitecții Spiridon Cegăneanu și Constantin Iotzu, împreună cu inginerul Pedrazoli. Programul său, formulat într-un articol din primul număr, sună mobilizator și promite mai puține generalități și mai multe lucruri concrete, pentru mai multă construcție, chiar dacă mai modestă și mai puțin artistică. Autorii își declară intenția de a sprijini un program de studiu dedicat locuințelor ieftine pentru clasa săracă și, deasemenea, interesul pentru dezvoltarea localităților nu numai urbane ci și rurale.

Programul se vrea nu atât populist cât realist, întărind ideea că, în vremuri de impas economic, eficiența câștigă teren asupra idealismului. Structura sa este impregnată în mod evident de ideile novatoare care circulau în Europa postbelică și care hrăniseră revoltele sociale petrecute deja în anumite zone. Din pacate, după doar 2 numere lunare, revista își încetează apariția.

Merită observat chiar și în acest context că sintagma "mai puțină artă, mai multă construcție chiar modestă", cu valoare simbolică pentru scopul revistei, poate fi interpretată ca prelungindu-și în chip subtil conotațiile asupra unei zone foarte delicate a domeniului, aceea a expresiei construitului. Ea pare să conțină în sine germenii unei noi orientări formale în arhitectură, fără a se referi însă, în mod declarat, la acest lucru. Autorii justifică prin constrângeri de ordin economic, despuierea de ornament a construcțiilor, folosirea materialelor noi, mai eficiente și mai ieftine, remodelarea volumetrică și funcțională a partiurilor, cu alte cuvinte, regândirea arhitecturii în termenii impuși de coordonatele economice, tehnologice și culturale postbelice. Cum spuneam, însă, viața revistei nu este îndeajuns de lungă încât să asiste la trecerea în practică a acestor directive teoretice.

Chiar în aceste condiții rămâne însă neștirbit meritul său major, acela de a fi subliniat pentru prima dată în publicistica românească de specialitate rolul social al arhitecturii și urbanismului, precum și însemnătatea constituirii principiilor acestui din urmă domeniu. Revista marchează în acest fel aderența arhitecturii la noile curente filozofice și sociologice care caracterizau gândirea europeană din primele două decenii ale secolului XIX.

Răspunzând unora din chestiunile puse în discuție de **REVISTA DE ARHITECTURĂ ȘI CONSTRUCȚIE**, la 15 noiembrie 1923, apare la București "**MONITORUL UNIUNEI**

ORAȘELOR DIN ROMÂNIA"[3], cu subtitlul: **Organ Oficial al Asociației Comunelor Urbane** și cu mențiunea pe foaia de titlu:

"Apare lunar sub conducerea Biroului Central al Uniunii Orașelor"[4]

Această primă revistă românească de urbanism și edilitate este de la bun început serioasă și sârguincioasă. Faptul de a beneficia probabil de fonduri provenite din bugetele locale ale orașelor, este de natură să îi asigure o existență neîntreruptă de 20 de ani, unică în felul său în presa de specialitate. Revista este concuroasă în privința lungimii și ritmicității sale doar de "BULETINUL COMISIUNII MONUMENTELOR ISTORICE", susținut și acesta din fonduri bugetare.

Dedicându-se urbanismului, administrației locale, problemelor edilitare dar și esteticii urbane, revista atacă un domeniu prea puțin studiat în România, cu reguli încă incerte, cu care va evolua în paralel, pregătind terenul prin studii, cercetări, eseuri, prin publicarea de informații din străinătate, de liste de publicații omologe din alte țări și chiar de sumare și rezumate ale articolelor sale în limba franceză, spre a fi la rându-l său accesibilă străinilor. Ea pune, așadar, la dispoziția cititorilor săi, care sunt arhitecți, ingineri și alți specialiști de nivel superior și mediu, în general implicați în angrenajul administrației urbane, un material foarte bogat, și corect bransat pe domeniul lor de interes.

Revista își asumă astfel rolul de furnizor de informație de specialitate, precum și pe acela de placă turnantă între forurile urbanistice existente și profesioniștii sau beneficiarii interesați în activitatea acestora.

Subiectele sale sunt susținute cu profesionalism și metodă de unul dintre cei mai prolifici și mai eficienți intelectuali ai epocii: inginerul Cincinat Sfințescu.

*

Dar, în continuare, adică până la 1928, așadar într-o perioadă altminteri infloritoare și prielnică arhitecturii, ca și în alte răstimpuri de acest fel, presa de specialitate înregistrează puține titluri noi. Periodicele deja existente dau în general, semne de epuizare. Revista "ARHITECTURA" va apărea în acest interval cu câte un volum anual, doar în anii 1924, 25 și 26, acoperind cu dificultate nevoia de informare și comunicare din lumea arhitecturii.

Cât despre puținele periodice apărute în răstimpul menționat, acestea pun în evidență, pe de o parte, cristalizarea unor idei noi cu privire la domeniul arhitecturii și încercarea de a schimba paradigma clasică a abordării problemelor acesteia, iar pe de alta parte, o aparentă revenire a elanului structurant în breasla arhitecților.

Cu aceste obiective clar precizate, în 1925, la 3 ani de la apariția CONTIMPORANULUI – titlu major în istoria presei românești - Marcel Iancu[5], alături de un colectiv de colaboratori ce alcătuiesc redacția (Stavros Coțifide, Constantin Ionescu, St. Mihăilescu), scoate o nouă revistă, de astă dată dedicată explicit arhitecturii și urbanismului: **ARTA ȘI ORAȘUL - Revistă bi-lunară de urbanism și arhitectură**.

Publicație cu un program ambițios, aceasta își asumă încă de la primul număr intenția de a reprezenta un organ de critică de arhitectură, îndreptat împotriva abuzurilor și greșelilor din câmpul profesiei dar, mai cu seamă, ridicat în sprijinul ideilor progresiste care marceau discursul arhitectural interbelic european și care, datorită inerției ce caracteriza profesia în România, sufereau blocaje și obstacole în calea punerii în practică. În același timp, conștientizând în chip discursiv rolul social al arhitecturii, revista își arogă, ca și alte înaintașe ale sale, misiunea de a educa gustul publicului, cu convingerea că un astfel de scop este de natură să se repercuteze, printr-o relație evidentă de feedback, în chip pozitiv asupra calității actului arhitectural.

Ideile noi privind rolul arhitectului și al arhitecturii în societate, interesul sporit pentru urbanism, a cărui intervenție în evoluția vieții sociale este socotită decisivă, precum și importanța specială care se acordă interioarelor, socotite "scopul clădirilor", se întrevăd încă din articolul-program. În viziunea autorilor, arhitectura are obligația de a transgresa de la statutul de "artă a împodobirii fațadelor", la acela de fenomen complex care, "prin urbanism, prin locuințe efine, prin standardizare, prin noua artă scenică și plastica nouă, prin igiena socială, îmbrățișază întreaga viață".

Odată cu această schimbare fundamentală de articulare a profesiei, se prevede și o modificare a condiției arhitectului, a cărui menire morală devine aceea de a lucra pentru marea masă, pentru îmbunătățirea condițiilor de existență ale acesteia. În paralel cu astfel de enunțuri care, așa cum spuneam, constituie un reflex al filozofilor de tip marxist care cuceriseră Europa interbelică, programul încurajază fără rezerve proprietatea particulară, mai cu seamă asupra locuinței.

Cu acest tip de discurs, deși revista are o apariție episodică, ea își dobândește o poziție cu totul notabilă în galeria publicisticii românești, deoarece continuă mișcarea de revitalizare în domeniu, pe direcția deja schițată nu cu mult timp înainte de "REVISTA DE ARHITECTURĂ ȘI CONSTRUCȚIE".

În 1928, o nouă pauză în existența revistei "ARHITECTURA", care înregistrase o ultimă apariție cu numărul anual din 1926, reorientează un vechi colaborator al acesteia, arhitectul Florea Stănculescu, în ideea creării unui nou periodic de specialitate: "CĂMINUL" – **Studii și planuri de case.**

Scopul mărturisit al acestei publicații trimestriale de arhitectură este acela de a pune în valoare și în circulație studii și idei originale în materie de locuire, precum și de a înlesni accesul posibililor beneficiari la realizarea eficientă a unei locuințe. Noua inițiativă se desfășura în condițiile în care, în România, criza postbelică a locuirii se afla încă în faza sa acută.

Așa cum rezultă din articolele apărute în revistă, în opinia redactorilor această din urmă chestiune își putea găsi soluția prin simplificarea partiului locuinței și a elementelor de expresie ale casei, prin utilizarea de materiale noi, mai puțin costisitoare și mai eficiente, precum și prin găsirea altor variante de locuire - de tip comunitar, în diferite grade.

Afirmându-și rolul modest de a proiecta eficient pentru cei care, prin mijloacele materiale de care dispun, sau din ignoranță, nu au acces la serviciile unui arhitect, revista se delimitează cu precauție de ideea propagării vre-unui stil, fara să nege însă posibilitatea evoluției formulelor funcționale pe care le propune, către o anume coerență stilistică.

" Nu facem arhitectură înaltă ci mici locuințe pentru majoritatea familiilor.[6]

Natural, ca români și ca elevi ai școlii noastre, în noi fierbe simțul românesc. Poate modernismul strecurat prin simțul românesc, va da un stil românesc modern, care poate se va numi 'neoromânesc' "[7].

O serie de articole se abat însă de la această tematică și iau în discuție probleme specifice sau punctuale ale profesiei cum ar fi: necesitatea legiferării profesiei, oportunitatea publicării regulamentelor pentru concursurile de arhitectura, situația învățământului de profil, evoluția stilistică a arhitecturii românești, legăturile dintre arhitectura românească și folclor, etc.

Proiectele prezentate în conținutul revistei alcătuiesc o foarte valoroasă arhivă privitoare la evoluția concretă a gândirii de arhitectură la sfârșitul deceniului trei în România, cu referiri focalizate către problema locuirii cu toate detaliile acesteia.

Bine bransată la contextul său de apariție, revista "CĂMINUL" tatonează o desprindere coerentă și fără traume a discursului arhitectural românesc de istorismul și folclorismul deja desuete care hrăneau tradiția și urmăresc cu discreție integrarea acestuia într-un curent inovativ, cu rădăcini în vestul Europei, dar cu largi perspective de adaptare la realitatea autohtonă.

Mai mult decât atât, existența revistei, articulată coerent la situația economică și culturală al momentului, deși limitată la numai doi ani, marchează o evoluție clară atât a partiului locuinței cât și a compunerii formal-volumetrică a acesteia de la formulele tradiționale, la soluții de ultimă oră, pliate pe structura pieței românești în construcții.

Prin poziția față de antinomia schizoidă "tradiție – modernism", prin scopul său, ca și prin generozitatea ideii fondatoare, prin atitudinea critică, definită de fermitate și intoleranță față de manifestări ezitante sau neprofesionale în cadrul breslei, revista "CĂMINUL" se situează într-o categorie anume a publicisticii de profil. Aceasta cuprinde periodicele progresiste, cu deschidere către ideea novatoare a epocii, dar și către ordine și profesionalism real – acele periodice care

respingând lamentația sterilă, se dedică încercării de structurare efectivă și coerentă a gândirii de arhitectură.

Căci, la limită, într-o categorie opusă, funcționează confuz o serie de periodice ce desfășoară fără nuanțe o ideologie naționalistă de tip emoțional, neclară și lipsită de criterii de vertebrare, de tipul revistei "ARTE FRUMOASE".

Concluzii

Cele patru reviste de arhitectură semnalate, care sunt fondate în România în răstimpul fecund dintre încheierea primului război mondial și începutul mării crize financiare de la 1929 – 33, sunt apariții esențiale pentru dinamica profesiei și pentru noul său metabolism. Deși privesc lumea de pe poziții relativ diferite și își revendică obiective diferite, ele se înscriu în marele curent de înnoire care străbate continentul european după marele dezastru mondial care fusese războiul. Tinzând să recupereze handicapul anilor de tăcere și de lipsă de informare din vremea conflagrației, ele vor pune în circulație, fiecare în ritmul și stilul său, cele mai noi idei apărute în gândirea sociologică și de arhitectură, contribuind astfel la propulsarea regatului roman în "liga" națiunilor celor mai moderne.

References

- [1] STĂNESCU, Nicolae. *Cum stăm*. În: ARHITECTURA, anul I, 1916, nr.1, p.16.
- [2] În noiembrie-decembrie 1918, în condițiile înfrângerii Puterilor Centrale și dezmembrării Austro-Ungariei, Transilvania și Bucovina se unesc cu România, încheind astfel procesul de formare a statului național unitar.
- [3] De la 1 ianuarie 1932, revista apare cu titlul "URBANISMUL" și subtitlul *Monitor al Uniunii Orașelor din Romania*, având pe copertă mențiunea: *Apare sub îngrijirea Institutului Urbanistic al României*. Această modificare a responsabilității de editare este rezultatul perseverării în efortul de cofigurare a unei structuri optime a domeniului edilității și administrației orașelor, care conduce la crearea în 1931, a Institutului Urbanistic al României, funcționând pe lângă Uniunea Orașelor și completând activitățile de administrare ale acesteia cu officii de tip "know-how" și cercetare.
- [4] În România, Uniunea Orașelor s-a constituit la Adunarea Generală a Comunelor Urbane (care a avut loc la Cluj, în data de 11 iunie 1922), ca reflex local al creării uniunilor Orașelor din Franța, Germania, Belgia, Anglia. Acestea existau deja de mai multă vreme și, mai mult decât atât, cu ocazia primului Congres Internațional al Uniunilor Orașelor (organizat la Gand în 1913, cu participarea a 28 de țări și a 162 orașe), înființaseră " *L'Union Internationale des Villes*", cu sediul la Bruxelles.
- Înființarea U.O.R. și a buletinului său reprezintă în România primul pas către structurarea urbanismului ca domeniu distinct, fapt care pune în evidență interesul pentru integrarea administrativă a noilor teritorii dobândite de tânărul regat după primul război mondial și, deci, voința sa politică de progres și civilizație.
- Un pas secund în această direcție, pe care "M.U.O.R." îl va susține și prezenta în paginile sale, îl reprezintă înființarea la 20 iunie 1927 a " *Societății Urbaniștilor din România*". Constituirea acestui for dă seamă despre progresele realizate în domeniu în cei cinci ani care se scurseseră de la înființarea U.O.R. și de necesitatea structurării și statutării acestei noi profesii care câștigă din ce în ce mai mult teren într-o țară în plină dezvoltare, cum era România anilor '30.
- [5] Marcel Iancu (1895 - 1984) - arhitect, pictor, sculptor, scenograf și teoretician originar din România, personalitate de anvergură internațională a avangardei artistice a secolului XX.
- [6] Căminul. *Nedumeriri lămurite*. În: CĂMINUL, București, anul I, 1928, nr.2, p. 1.
- [7] *Stilul modern și arta țărănească*. În: CĂMINUL, București, anul II, 1929, nr. 2-4, p. 20.

Bibliography

1. *Analele Architecturei și ale Artelor cu care se lăgă*. București, ian. 1890 – dec. 1893.
2. *Architectura*. București, ian. – feb. 1906 – 1943/1944.

3. *Revista de Arhitectură și Construcție*. București, 1919.
4. *Monitorul Uniunii Orașelor din România*. București, nov. 1923 – dec. 1942.
5. *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice*. București, ian. 1908 – dec. 1945.
6. *Arta și Orașul*. București, 1925; 1938.
7. *Căminul*. București, 1928 – 1929.
8. *Arte Frumoase*. București, 1915.